

Найпоширенішою ритмічною формою вірша у рохманівській веснянковій співочій традиції є 4+4, а часто вживаною народнопісенною формою є дворядкова двосегментна побудова.

Іонійський лад є найбільш поширеним ладом у рохманівській веснянковій традиції, зокрема іонійський пентахорд. У виконавській практиці відчутна імпровізаційність, що ще раз підтверджує і доказує думку вчених про те, що народна творчість є постійно змінною за своєю природою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брилинський Т. Музична культура села Пуків: Дипломна робота. – Львів: Машинопис, 1993 (Рукопис).
2. Галицько-руські народні пісні з мелодіями / Зібр. у с. Ходовичах Стрийського пов. І.Колесса // Етнографічний збірник видає етнографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів; Друк. НТШ, 1902. – Т.11.
3. Гошовский В. Украинские песни Закарпатья / Под ред. Л.Н.Лебединского. – М.: Сов композитор, 1968.
4. Дудар О. Весільні пісні Центрального Поділля // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка та Національної музичної академії України ім. П.Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. – №2(17). – 2006. – С. 103-109.
5. Мишанич С. Пісенна культура радянського села. – К.: Наук. думка, 1977.
6. Смоляк О.С. Трансформація пісенного фольклору Західноподільської Наддністрянщини (на матеріалі збірника Й.Роздольського-С.Людкевича «Галицько-руські народні мелодії» та власних записів). Автореф. на здоб. вч. ступеня канд. мистецтвознавства. – К., 1992.

Larysa Oronovska

VESNIANKY TRADITION OF A VILLAGE IN SOUTHERN VOLYN (ON THE MATERIAL OF ROKHMANIV VILLAGE, SHUMSK DISTRICT, TERNOPIL REGION)

In this article the author tries to reveal the level of vesnianky repertoire functioning in singing tradition of Rokhmaniv village, Shumsk district, Ternopil region and pays attention to its typological and structural features.

Key words: vesnianky tradition, southern Volyn, singing repertoire, playing elements, easter ritual.

Світлана Федюра

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ СІЛЬСЬКОЇ ТА МІСТЕЧКОВОЇ МОЛОДІ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ ДО ВЕСНЯНКОВОГО ОБРЯДУ

Стаття висвітлює питання виявлення шляхів прилучення сільської та містечкової молоді Південної Волині до весняної обрядовості, зокрема до веснянкового обряду.

Ключові слова: весняна обрядовість, етносоціологія, фольклористика, катарсис, респонденти.

У період відродження української традиційної народної культури в етносоціології важливе місце займають питання, що пов'язані з визначенням ставлення молодого покоління до своєї духовної спадщини. Це передусім пов'язано з тим, що молодь значно швидше порівняно зі старшим поколінням попадає під вплив сучасних глобалізаційних процесів і тому меншою мірою прив'язана до передачі місцевих фольклорних традицій. Виявлення ставлення молоді до традиційної обрядовості, зокрема до її збереження, є актуальним у народознавстві й тому привертає увагу науковців.

Треба зазначити, що ці питання хвилювали і хвилюють дослідників традиційної культури від початків становлення фольклористичної науки до нашого часу, зокрема В.Гнатюка [1, 3-9], Ф.Колессу [6, 237-248], К.Квітку [5, 279-379] С.Грицу [2], А.Іваницького [4], О.Смоляка [7; 8, 225-231], О.Дудар [3], але вони у багатьох напрямках ще й сьогодні не охоплені і потребують більш пильної уваги та конкретизованого підходу. Тому вчені повинні більш чітко визначати ставлення молодого покоління до традиційної народної культури, зокрема щоб передати її наступним поколінням.

Мета статті – виявити шляхи прилучення сільської та містечкової молоді Південної Волині

до весняної обрядовості, зокрема до веснянкового обряду в контексті її ставлення до традиційної народної культури в цілому.

Останнім часом ми провели опитування 100 респондентів – представників сільських та містечкових молодіжних співочих традицій, що стосується їхньої участі у веснянковому обряді та знання його репертуару (респондентами були студенти Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка, які навчаються на музично-педагогічному факультеті).

Як показали наші спостереження, залучення південноволинської молоді до веснянкового обряду відбувається декількома шляхами. Найефективніше (а, відповідно, й найчастіше) молодь прилучається до великодніх ігор та забав через найближчих родичів. Зокрема, 52% опитуваних респондентів зазначили у своїх анкетах, що найчастіше їх прилучають до веснянкового обряду бабусі, після них – вчителі, зокрема вчителі музики та класоводи (32%). Меншою мірою до цього обряду прилучають друзі (18%), і лише незначна частина респондентів (8%) зазначила, що їх ніхто не спонукає до участі у великодньому обряді: вони самі по собі прилучаються до нього. У даному разі, як зазначає О.Смоляк, «тут спрацьовує генетичний фактор, що впливає передусім на відновлення споконвічного культурного чинника, зокрема його традиційних форм».¹

На жаль, громадський чинник (старші люди – представники сільської чи містечкової громади), духовні особи, а також такі інституції, як школи, будинки культури в процесах залучення південноволинської молоді до участі у веснянкових обрядах виконують недостатню роль. Хоча останнім часом дієвим засобом спонукання місцевих жителів молодого покоління є церква як інституція в цілому. Адже молодь активно відвідує церкву на Великдень і це, звичайно, не є примусом або хизуванням, а духовною потребою, яка породжує такі почуття, як духовне піднесення або збагачення, катарсис, душевне заспокоєння, особливу святковість.

Найбільша кількість респондентів (69%) отримує у церкві на Великодні свята велику радість з приводу воскресіння Ісуса Христа. Деяка частина опитаних (22%) зафіксували, що під час Воскресної літургії вони відчувають любов до Бога і до ближніх. І лише 9% опитаних зазначили у своїх анкетах, що вони нічого не відчувають у церкві на Великодні свята, а лише виконують традиційну повинність.

Як бачимо, під час перебування в церкві на Великдень південноволинська молодь в основному збагачується релігійною одухотвореністю, що впливає з християнських вірувань, а також їй (молоді) притаманні катарсис та оновлення.

Останнім часом у деяких селах та містечках Південної Волині ще відбуваються веснянкові обряди: хоча з кожним роком вони все більше й більше перестають функціонувати або переходять у фольклоризовані форми побутування (трансформуються у мистецько-сценічні форми).

Треба зазначити, що сфера відтворення веснянкових обрядів у досліджуваному регіоні останнім часом характеризується нешироким спектром учасників як за віком, так і за статтю (в давніший період веснянки відтворювали лише дівчата). Це насамперед пов'язано з відновлюваними процесами веснянкової традиції, оскільки вона була майже повністю перервана в радянський період. Виходячи з анкетних даних, 38% у веснянкових обрядах складають учасники різного віку (тут входять діти, молодь і середнє покоління жіночої та чоловічої статі).

Такий склад веснянкового обряду найбільше поширений у південних районах Волині (Лановецькому, Кременецькому та Шумському районах Тернопільської області та Дубнівському районі Рівненської області), бо в цій частині регіону дещо швидше розпочалися урбанізаційні процеси у суспільному житті, які значною мірою торкнулися і весняної обрядовості, зокрема й весняної ритуалістики.

Більшість опитаних зазначили, що у їхніх селах водять веснянок лише дівчата та хлопці віком від 15 до 19 років. Такого складу веснянкові обряди поширені однаковою мірою майже у всіх чотирьох районах Південної Волині. Адже в традиційному плані такого роду склад веснянкового обряду завжди був превалюючим в українській (та й у слов'янській) традиції.

¹ Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. – С. 112.

35% у досліджуваному регіоні представлені веснянкові гурти, які складаються виключно з дітей-підлітків 12-15-річного віку. До речі, останнім часом у Південній Волині окреслюється тенденція переваги підліткових весняних ігор. У більшості сіл «молодіжна веснянка» атрофується, втрачає свої первісні пріоритети. За визначенням більшості респондентів 17–20-річного віку, їм уже «не пасує грати веснянки, нехай її грають молодші».

Останнім часом веснянкові обряди майже у всіх селах Південної Волині (97%) відбуваються біля церкви. Лише в деяких селах досліджуваного регіону традиція ведення веснянок збереглася і в інших місцях. Зокрема, в м. Кременці водять веснянки на галявинах, а в с. Снігурівка Лановецького району Тернопільської області – біля будинку культури. Як бачимо, на терені Південної Волині місця проведення веснянкових обрядів ще не повністю християнізувалися, а залишили свої «сліди» у первісних (дохристиянських) проявах. Але оскільки християнська церква як основний соціально-духовний інститут підпорядкувала собі основну ідею весняної обрядовості – воскресіння природи і поєднала зі своєю – воскресінням Ісуса Христа, то місце проведення основної весняної обрядовості стало природним біля її культової споруди – церкви.

Найважливішим фактором прилучення південноволинської молоді до весняної обрядовості є сам веснянковий обряд. Адже він є тією притягальною силою, до якої найбільше тягнеться молодь. Як показали анкетні дані, 49% опитаних беруть активну участь в обрядовості, 17% беруть, але не завжди, а 29% не беруть участі у веснянкових обрядах, а лише за ними спостерігають. Найбільша кількість останніх походить із містечкових співочих традицій, зокрема з міст Кременця, Ланівця, Шумська й Дубна.

Найважливішою складовою функціонування веснянкового обряду є його репертуар. Останній – це той чинник, який визначає тенденції у збереженні чи зникненні самого весняного дійства, що у всі часи був (маємо на увазі репертуар) його основним змістовим наповненням, а то й головним сакральним знаком самого Великодня.

За нашими спостереженнями, а також за опрацьованими анкетними даними, веснянковий репертуар у молодіжному середовищі співаків Південної Волині останніми десятиліттями значно збіднів порівняно з репертуаром, записаним від співачок старшого покоління, які виконували його у цьому регіоні у 40–50-х роках ХХ століття. Як показав аналіз, він найкраще зберігся у селах, які більше віддалені від міст та містечок.

Найбільше веснянкових парадигм (6) збереглося у селах Лановецького і Шумського районів Тернопільської області. Хоча в цілому це низький показник, бо до 60-х років ХХ століття – до часу їхнього активного побутування у цих районах (і не тільки) – функціонувало близько 20. Як бачимо, таке значне зменшення веснянкового репертуару насамперед спричинив комуністично-атеїстичний режим, який почав панувати у Південній Волині з 20-х років ХХ століття. У 60-х роках цього ж століття було офіційно заборонено ведення гаївок біля церкви. Таким чином сформувався часовий вакуум (в межах майже двох поколінь), який позбавив молодіжне середовище активного репродукування весняних обрядів, а відповідно й знання веснянкового репертуару. В переважній більшості південноволинських поселень були втрачені природні шляхи передачі веснянкових обрядів, а отже й їхнього джерела репродукування. Найпоширенішим із тих джерел, як показав аналіз, стала писемна література. Але вона в цей час мало культивувала місцеві фольклорні традиції. Доказом цього є державні стандарти програм з музики для загальноосвітніх шкіл, які були запроваджені в навчальну практику в цей період. Для засвоєння музичного матеріалу, зокрема фольклорного, у 1-3 класах початкової школи пропонувалося лише декілька назв веснянок – «Подоляночка», «Ягілочка», що заводило їх у розряд звичайної музичної літератури, таким чином позбавляючи природного функціонування. Саме тому в сучасному репертуарі південноволинської молоді зустрічається лише невеличка дециця репертуару, який ще активно функціонував до 60-х років ХХ століття в досліджуваному регіоні.

Зокрема, в селах Білокриниця, Шпиколоси Кременецького району анкетована молодь зазначила від 5 до 8 веснянок, які вона знає чи виконує на Великдень біля церкви.

Найменша кількість веснянок (2-3) збереглася в репертуарі молоді у тих селах, які наближені до міст та містечок, або в тих, у яких веснянковий репертуар після 60-х років ХХ століття не відро-

дився. Це села Баймаки Білогірського району Хмельницької області, с.Садки, Обич Шумського району, Ванжулів, Білозірка Лановецького, Нова Миколаївка, Берег Дубнівського району Рівненської області. Назви веснянок, як зазначають анкетовані, вони пам'ятають лише зі шкільних уроків або із наспівування бабусь чи матерів.

У селах Садки та Обич Шумського району Тернопільської області респонденти виконують веснянки «Вже весна воскресла», «А ми просо сіяли», «Прийшла весна красна». Молодь, що проживає у селах Шпиколоси, Горинка, Білокриниця Кременецького району, виконує веснянки «Посіяла огірочки», «Вербовая дощечка», «А вже весна, а вже красна», «А ми просо сіяли», «Ой ніхто ж там не бував», «Через наше село», «Ходить жучок по долині», «Ми кривого танцю йдемо», «Весна наша з квітками». Як бачимо, це в основному репертуар, який представляє тематику, що пов'язана із закликом весни та початку її вегетації.

Аналогічна картина, що стосується знання молоддю веснянкового репертуару, повторюється і в селах Лановецького району. Хоча тут відчувається й деяка його специфіка, що більш близька до західноподільського регіону. Це веснянки «Передмірський став», «Прийди, весно красна», «Зайчику», «Ми голубку ізловили», «Ой, нумо, нумо, заплетімо шума», «Ми кривого танцю йдемо», «Вербовая дощечка», «А ми просо сіяли». Власне у цих селах, як зазначають респонденти, в радянський період веснянкова традиція не була повністю перервана, а частково функціонувала біля церкви у гуртах старшого покоління. У цих селах також проводилася активна робота у цьому напрямі і в культурно-мистецьких та освітніх установах – в Будинку культури та в громадському житті.

Як зазначають респонденти в анкетах, веснянки у Південній Волині передаються від покоління до покоління двома способами: усним і писемним, з перевагою останнього. Усний спосіб найбільше культивується в сім'ї. Домінуючу роль у цих процесах, як показали анкетні дані, відіграють бабусі (38%). Друге місце у цьому ряді займають бабусі і мами (15%); потім ровесники (14%), і лише після них одноосібно матері (7%). Родичі в передачі веснянкової традиції усним способом займають 9%.

Останнім часом найголовнішим джерелом засвоєння та передачі веснянкових традицій писемним способом є школа, оскільки інститут сім'ї (як ми бачили вище) через об'єктивне незнання фольклорного матеріалу не може бути флагманом у цих процесах. Щодо передачі фольклорного матеріалу учням, зокрема веснянкового, то першість у школі, як показали анкетні дані, займають вчителі музики (46%). На другій сходинці у цій ієрархії знаходяться вчителі початкових класів (26%), далі – вчителі української мови та літератури (10%), вчителі християнської моралі (7%), організатори з позакласної роботи (5%). Останні місця займають класні керівники, священики, друзі (2%).

Аналізуючи анкетні дані, ми виявили цінний матеріал, що стосується організації веснянкових обрядів, зокрема виявлення в них лідерів. 20% відповідей базуються на тому, що у їхніх селах головними «заводіями» великоднього дозвілля є жінки старшого віку. А це вказує на поступове «згасання» веснянкового обряду в досліджуваному регіоні в цілому. Дівчата, які в давнину були безальтернативними організаторами веснянкових обрядів, при анкетуванні південноволинської молоді замають третю позицію (17%) порівняно з іншими категоріями сільських жителів.

На південноволинському терені у проведенні веснянкових обрядів помітно активізується організаторська функція вчителів християнської моралі (4%), керівників світських та церковних хорів (по 2%), священиків, монахинь, організаторів виховної роботи, завідувачів клубами (по 1%).

Відрядно зазначити, що південноволинська молодь цікавиться історією веснянкових обрядів своїх сіл. Переважна більшість респондентів (65%) знає, що в радянський період у їхній місцевості були заборонені веснянкові обряди біля церкви. 16% опитаних зафіксували, що у їхніх селах веснянкова традиція не була перервана, а 19% анкетованих не володіють про це ніякою інформацією.

Таким чином, залучення південноволинської молоді до веснянкового обряду в основному зберігає традиційні шляхи його репродукування, хоча схема його дії поступово зменшується, навіть не зважаючи на зусилля таких інститутів, як школа, Будинок культури, позашкільні навчальні заклади. А це в свою чергу нівелює веснянковий обряд, призводить до прискореного його затухання. А то й повністю виходить з ужитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк В. Переднє слово // Колядки і щедрівки / Збір. В.Гнатюк. Т. 1. / Етнографічний збірник. – Львів, 1914. Т. 35.
2. Грица С.Й. Мелос української народної епіки. – К.: Наук. думка, 1979.
3. Дудар О.О. Музичний фольклор Хмельницького Поділля (етномузикологічний та етносоціологічний аспекти). Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства. – К., 2007.
4. Іваницький А.І. Українська народна музична творчість: Навч. посібник. – К.: Муз. Україна, 1991.
5. Квитка К.В. Профессиональные народные певцы и музыканты на Украине (Программа для исследования их деятельности и быта) // К.Квитка. Избранные труды в двух томах / Сост. и коммент. В.Л.Гошовского. – М.: Сов. композитор, 1973. – С. 279-325.
6. Колесса Ф. Погляд на теперішній стан пісенної творчості українського народу // Ф.М.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й.Грица. – К.: Наук. думка. – С. 237-248.
7. Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина перша. – Тернопіль: Астон, 2004.
8. Смоляк О. Соціалізація західноподільської сільської молоді до весняної обрядовості // Культура України. Вип. 8. Мистецтвознавство. Зб. наук. праць / Харк. держ. акад. культури; Відп. ред. О.Г.Стахович. – Х.: ХДАК, 2001. С. 225-231.

Ольга Бистрицька

ОСНОВНІ ТИПИ НАРОДНОГО БАГАТОГОЛОССЯ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ

У статті визначено структурну типологію народного багатоголосся Південної Волині на основі музикування календарно-обрядових жанрів, зокрема колядок, щедрівок, веснянок, петрівчаних та купальських пісень.

Ключові слова: Південна Волинь, народне багатоголосся, гетерофонія, терцієве вторування, гомофонно-гармонічне триголосся.

Останнім часом в українській музичній фольклористиці важливе місце займають питання, пов'язані з вивченням регіональної специфіки народного музичного виконавства. Насамперед у вчених викликає інтерес до гуртового багатоголосого співу. Адже такого роду традиційне музикування, що останнім часом є найбільш культивованим у всіх регіонах України, привертає увагу тих етномузикознавців, які проживають в регіонах, і народне багатоголосся тут ще недостатньо вивчене. До таких регіонів передусім належить й Волинь, зокрема Південна. Хоча проблема гуртового виконавства частково порушувалася у працях українських фольклористів-етномузикологів (Ф.Колесси [4], К.Квітки [2; 3], Л.Яценка [7], А.Іваницького [1], М.Молдавина [5], С.Стецько [6]), але вона висвітлювалася в загальних рисах, мало торкаючись структурно-стильових характеристик.

Мета статті – зробити структурну типологію народного багатоголосся Південної Волині, беручи до уваги музикування календарно-обрядових жанрів, зокрема колядок, щедрівок, веснянок, петрівчаних та купальських пісень в контексті сучасного традиційнонародного музикування.

Якщо проаналізувати традиційний гуртовий спів у регіоні Південній Волині, то можна виділити три типи народного багатоголосся: гетерофонію, просте терцієве двоголосся та просте гомофонно-гармонічне триголосся. Всі ці типи відрізняються між собою як структуротворчими параметрами, так і способом виконання.

Гетерофонні ознаки найбільш показові у південноволинських щедрівках дохристиянського змісту, оскільки вони зберігають принципи вузькооб'ємного інтонування і не виходять за рамки амбітусу кварта. Прикладом такого роду гетерофонії можуть послужити зразки, записані Б.Синенською